

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

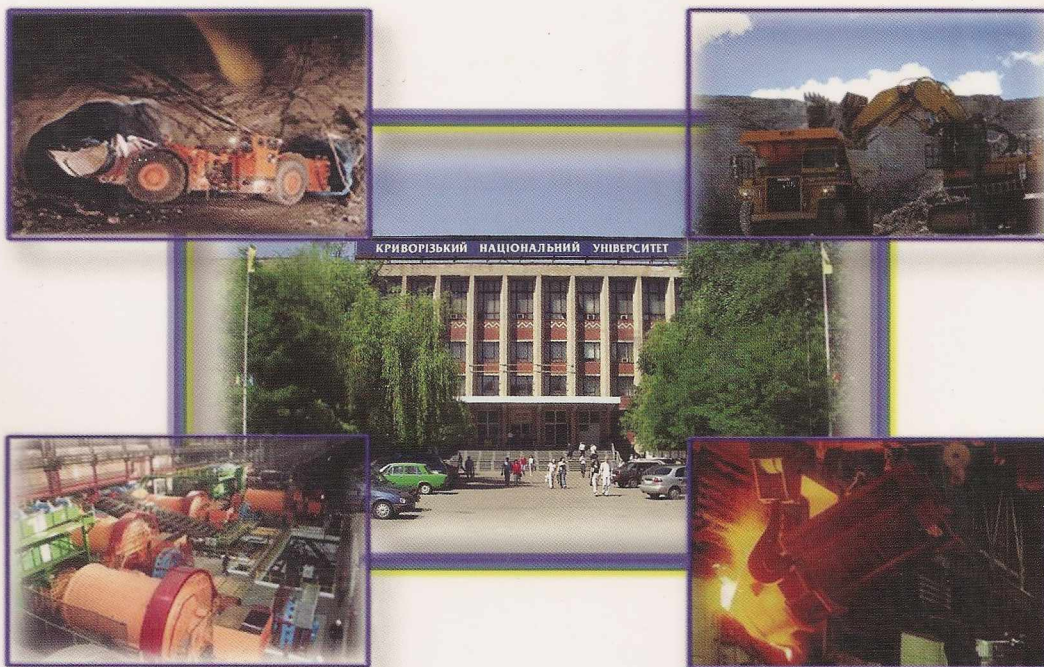
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Т о м 2



22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 329.1/.6

Є. О. ШИРОКОВА,

канд. філос. наук, доцент

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

e-mail: shirokova@bk.ru

КОМУНІТАРИСТСЬКА МОДЕЛЬ НОВОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ

У статті розглядаються причини виникнення і базові принципи комунітаризму як нової суспільно-політичної течії, зорієнтованої на домінування у суспільстві колективістських цінностей, і як суспільно-політичного руху, що артикулює інтереси ком'юніті у їх відносинах з державою і бізнесом; схарактеризовано комунітаристський ідеал співтовариства.

У формуванні образу сучасного світу найважливішу роль відіграли ліберально-демократичні принципи: абсолютна цінність людської особистості, рівноправність і рівність перед законом, автономія індивідуальної волі, існування невідчужуваних прав людини (на життя, особисту свободу, власність), захищеність приватного життя людини і свобода її дій, прихильність до парламентаризму, верховенство права, обмеження сфери діяльності держави, ринкова економіка тощо. Саме з базовими ідеями ліберальної ідеології вчені пов'язують майбутнє людства, вважаючи, що вони можуть стати основою формування демократичного світопорядку.

У процесі суспільного розвитку основні принципи лібералізму постійно уточнюються, але незмінною залишається орієнтація лібералів на індивідуальну свободу. У сучасних західних демократіях затвердженню прав і свобод особи, її самостійності та самовираженню надається великий простір. Разом з тим аналітики зазначають, що розширення прав і свобод супроводжується зростанням різних форм асоціальної поведінки – агресії, насильства, тероризму, етнічних конфліктів тощо, що не може не загрожувати стабільності суспільства. І хоча сьогодні лібералізм продовжує залишатися однією із провідних ідеологій у світі, його авторитет помітно зменшився.

Дослідники фіксують потребу в новій соціальності, яка, не ущемляючи особистісну і групову автономію, пов'язала б її із соціальним обов'язком і поняттям соціального блага. Відповіддю на цю потребу стали комунітаристські концепції, що пропонують ідейно-теоретичну парадигму, в якій досліджуються можливості оздоровлення суспільства і зміцнення його стабільності. Все це і визначає *актуальність даного дослідження*.

Метою статті є визначення базових цінностей комунітаризму та характеристика комунітаристського ідеалу співтовариства.

Ідеї комунітаризму виникли наприкінці ХХ ст. як реакція на проблеми західного суспільства. Комунітаризм здобув популярність завдяки працям М. Сандела, М. Уолцера, А. Макінтайра, Д. Белла, Ч. Тейлора. А після того як у 1990 р. група інтелектуалів в Університеті Дж. Вашингтона на чолі з А. Етционі сформулювала «комунітарну платформу», яку підписали багато суспільних діячів і політиків, почався період популяризації нової ідейної течії. Практично із самого моменту виникнення комунітаризм розвивався не тільки як соціальна філософія, але і як соціально-політичний рух, що відстоює інтереси співтовариств у відносинах з державою.

У літературі виділяється ряд загальних принципів, що дозволяють об'єднати погляди прихильників комунітаризму в певну загальну систему. До них належать: створення гармонійного суспільства соціальної справедливості; визнання того, що розвиток окремої людини безглуздо розглядати у відриві від розвитку соціального середовища; прихильність цінностям співтовариства, як стійкого об'єднання людей, пов'язаних спільними традиціями, історією і мораллю; надання безкоштовної освіти, медицини, захист навколишнього середовища, погодження прав особистості із соціальною відповідальністю; проголошення найважливішої ролі моральних норм на протипагу ліберальній доктрині, що висуває на перший план економічну раціональність та інші.

Особлива увага до комунітаризму обумовлена розчаруванням у сучасному лібералізмі. Залишаючись у цілому на позиціях ліберальної суспільної думки, ідеологи комунітаризму

критикують ті її базові положення, які, на їх думку, не відповідають потребам сучасного етапу суспільного розвитку, і насамперед, ліберальну тезу про необмежену індивідуальну свободу. Комунітарним ідеалом є «співтовариство індивідуальностей, у якому колектив не знеособлює, але, забезпечуючи захищеність особистості, створює умови для її реалізації в матеріальному і духовному плані».

У роботах ідеологів комунітаризму виражається глибока стурбованість небезпекою суспільної дезінтеграції в результаті прогресуючої тенденції індивідуалізації і сепаратизму. Канадський філософ Ч. Тейлор у праці «Етика автентичності», окреслюючи характер сучасної епохи, осмислює деякі «хвороби сучасності», тобто ті особливості сучасної культури та суспільства, які сприймаються людьми як втрата або занепад: індивідуалізм і втрату смислу, нівелювання моральних горизонтів тощо. За словами, Ч. Тейлора, «темний бік індивідуалізму полягає в зосередженості на власній особі, що, водночас, знецінює і звужує обрії нашого життя, призводить до втрати причетності до інших чи суспільства в цілому». Індивідуалізм призводить до того, що громадянське суспільство перестає бути дієвим актором політики, а демократія вже не забезпечує контролю державного апарату. Ч. Тейлор посилається на А.Токвіля, який стверджував, що демократична рівність звертає особу до самої себе «і загрожує замкнути її назавжди у самотності свого власного серця».

У такому суспільстві, де люди перетворюються на осіб, «замкнених у своїх серцях», мало хто захоче брати активну участь у самоуправлінні. Вони вважатимуть за краще «залишатися вдома і насолоджуватися перевагами приватного життя доти, доки їхній уряд продукуватиме засоби для цих переваг і задоволень і повсюдно поширюватиме їх».

Комунітаристи вбачають своє головне завдання в тому, щоб покласти край руйнівному егоцентризму, не жертвуючи при цьому індивідуальною свободою і правами особистості. Виходячи з цього завдання, А. Етціоні так визначає комунітарну парадигму: «добрим варто вважати таке суспільство, де процвітають як суспільні чесноти, так і права особистості. ...доброму суспільству необхідна ретельна підтримка рівноваги між порядком і індивідуальною автономією, а не переважне виділення однієї з цих двох цінностей».

У його роботах підкреслюється значущість для всіх суспільств ретельного вибудовування балансу між правами і обов'язками, самостійністю і порядком. Він наполягає на тому, що індивідуальні права і устремління повинні бути захищеними і одночасно внутрішньо погодженими з інтересами співтовариства. Комунітаристи вбачають новизну свого підходу в збалансованості цінностей індивідуалізму і колективізму.

Біполярну модель «індивідуалізм – колективізм» вони вважають «спрощенням соціальної реальності», оскільки індивідуалізм заохочує в суспільстві анархію, а колективізм таїть у собі небезпеку придушення особистості, її нівелювання, зневагу її прав. Обидві тенденції можуть призвести до тоталітаризму, у той час як комунітаризм покликаний «належним чином урівноважити індивідуальні права і соціальну відповідальність». Комунітаризм прагне поєднати найбільш сильні сторони індивідуалістських і колективістських цінностей, забезпечивши баланс прав і свобод особистості та інтересів суспільства.

Комунітарний рух виникає як відповідь на суспільну потребу в новій соціальності і на незадоволеність ліберальною «культурою роз'єднання»: «Невідповідність пануючих інституціональних структур ролі особистості, що змінилася, – зазначає О. Галкін, – сприяє кризі персональної ідентичності та породжує суспільну потребу в новій соціальності, яка, не ущемляючи значущість індивіда, могла б протистояти негативним наслідкам індивідуалізації».

У країнах Заходу потреба в новій соціальності реалізується в процесах, які дослідники визначають як «прагнення до спільності шляхом розширення і поглиблення неформалізованих контактів». У результаті центр ваги соцієтальних процесів переміщується з рівня інституціональних, бюрократизованих структур (політичні партії, профспілки) на рівень неструктурованих спільнот. Спостерігається тенденція, що є зворотною описаний Ф. Тьоннісом наприкінці минулого століття.

Комунітарний рух як новий соціальний феномен почався знизу з утворення неформальних співтовариств різного характеру. Наприкінці 1990-х рр. дослідники помічають становлення

потужної «ідентичності опору» дезінтеграції і розпаду, що складається навколо неструктурованих співтовариств: «Поряд з державними апаратами, глобальними мережами і езоповими індивідами, – констатує американський соціолог М. Кастельс, – існує інша верства – ком'юніті, де формується ідентичність опору». «Ідентичність опору» обумовлює перехід до нового типу цінностей, що формується навколо визнання значення локальних спільнот.

Під сучасними ком'юніті розуміють неструктуровані соціальні утворення, що формуються за різними ознаками: як традиційними – локальними, релігійними або етнічними, так і новими, до яких, відносять нові соціальні рухи – екологічні, феміністські тощо. Саме ці спільноти дослідники вважають важливим ферментом становлення культури опору і моделлю нової соціальності. Звідси можна зробити висновок, що «ідентичність опору» виникає на основі і традиційних цінностей (Бога, нації, родини), і нових, носіями яких, є соціальні рухи нового типу. Соціальний порядок, як його розуміють комунітарії, повинен бути заснований на нормах і цінностях, поділених суспільством: «Добре суспільство, – наполягають комунітарії, – вимагає такого порядку, що пов'язаний з моральними цінностями його членів».

Близькою до комунітарної ідеї нормативного порядку є концепція «довіри» Ф. Фукуями, який використовує інтегративне поняття «соціальний капітал», що включає в себе відносини, засновані на довірі. Він вважає, що «закон, контракт і економічна раціональність є необхідною, але недостатньою підставою для стабільності і процвітання суспільства; на них також повинні впливати взаємність, моральні зобов'язання, відповідальність перед суспільством і довіра, що ґрунтується скоріше на звичці, ніж на раціональному розрахунку».

У розумінні Фукуями довіра – це не проста довіра членів суспільства до соціальних інститутів і один до одного. Це ще й суспільний клімат, що визначає соціально-політичний і економічний стан суспільства, а також його потенціал. Поняття «соціальний капітал» дозволяє уникнути стійких негативних стереотипів, пов'язаних з поняттям «колективізм», зберігаючи реальну змістовну сутність останнього. Об'єднання людей в ім'я спільних цілей може здійснюватися як на основі договірних відносин, так і егоїстичного інтересу. Однак найбільш стабільними і ефективними є співтовариства, члени якого поділяють однакові цінності. «У таких співтовариствах, – вважає Фукуяма, – не потрібно широкого договірного і правового регулювання відносин, оскільки між їх членами існує попередній моральний консенсус як основа для взаємної довіри».

Для розуміння суті співтовариств важливим є не протиставлення індивідуальної свободи і соціальних зобов'язань, а пошук гнучких форм балансу між особистістю і суспільством, між автономією і інтересами співтовариства, між загальним добром і свободою, між правами і обов'язками. Якщо співтовариство існує в умовах морального консенсусу, то воно поділяє і наступний принцип комунітаризму – «спільні цінності і взаємна відповідальність». Слідування моральному ідеалу означає прийняття на себе відповідальності і певних обов'язків усіма членами співтовариства. Співтовариство не є лише первинною неформальною групою або елементом соціальної структури, воно також є структурованою соціальною дією, яка затверджує моральні устої суспільства.

Ідеологи комунітаризму детально розробляють теоретичні методи і практичні програми комунітарного громадського порядку. Відповідно до комунітарної парадигми вони висувають свої принципи політики і економіки, міжнародних відносин і екології, по-новому ставлять проблему прав людини, переглядають ряд норм західного суспільства, наприклад, втручання в приватне життя.

А. Етціоні прогнозує можливість трьох результатів тяжіння до інтеграції і порядку, яке прослідковується на Заході: повернення назад до суспільства 1950-х рр., фундаменталістський варіант і, нарешті, комунітарний нормативний порядок. Питання про те, який з цих варіантів буде надалі визначати напрямок розвитку західного суспільства, залишається відкритим.